

De boszandloopkever, *Cicindela sylvatica* (Coleoptera: Carabidae), na bijna 40 jaar weer gevonden in Drenthe

Jaap Bouwman

TREFWOORDEN

Aeckingerzand, Drenthe, faunistiek

Entomologische Berichten 70 (1): 7-9

Tijdens een inventarisatie door De Vlinderstichting van het Drents-Friese Wold werden op 29 juli 2009 twee exemplaren van de boszandloopkever aangetroffen. Dit bleek de eerste waarneming van deze soort sinds bijna 40 jaar in de provincie Drenthe.

In Nederland komen op dit moment vijf soorten zandloopkevers voor. De bronzen zandloopkever, *Cicindela hybrida* Linnaeus, en de groene zandloopkever, *Cicindela campestris* Linnaeus, zijn hiervan het meest algemeen en komen wijd verspreid voor. De strandzandloopkever, *Cicindela maritima* Dejean, duitse zandloopkever, *Cylindera germanica* Linnaeus, en boszandloopkever, *Cicindela sylvatica* Linnaeus, zijn aanzienlijk zeldzamer en kritischer ten aanzien van hun leefgebied. *Cylindera germanica* is een zeer kwetsbare soort omdat ze op het moment slechts van één lokatie in Noord-Brabant bekend is. *Cicindela sylvatica* komt meer verspreid voor op de hogere zandgronden, maar is wel zeldzaam te noemen. Ook in de ons omliggende landen is de soort bedreigd: 'nationaal zeldzaam' in het Verenigd Koninkrijk (Luff 1998) en 'met uitsterven bedreigd' in Vlaanderen (Desender et al. 2008), Niedersachsen-Bremen (Aßman et al. 2002) en Nordrhein-Westfalen (Schüle & Terlutter 1998).

Na een lange tijd van schijnbare afwezigheid werd de boszandloopkever weer in Noord-Nederland waargenomen en deze vondst wordt hier beschreven.

Herkenning, ecologie en biotoop

De boszandloopkever is de grootste Nederlandse zandloopkever, individuen kunnen tot wel 2 cm groot zijn. Een gemakkelijk, en in het veld goed zichtbaar kenmerk, is de aanwezigheid van meerdere putjes op de dekschilden (figuur 1). Daarnaast is de bovenlip donker gekleurd, terwijl dit bij de andere zandloopkevers lichtgeel is. De levenscyclus is waarschijnlijk tweejarig. De volwassen dieren jagen met name op grote rode bosmieren van het geslacht *Formica* (Turin 2000; Noordijk & Vermeulen 2008).

De boszandloopkever bewoont volgens Everts (1898) uitsluitend grintdiluvium. Hier komt ze voor in oude, uitgebreide en structuurrijke heidegebieden in de omgeving van bossen. De afwisseling tussen open delen, heide en meer opgaande begroeiing is daarbij van groot belang. De volwassen exemplaren zijn warmteminnend en de aanwezigheid van open, zandige plaatsen is van belang om op te warmen. Ook de larven hebben een warme omgeving nodig en hun holletjes, waarvan ze hun prooi grijpen, zijn dan ook in zeer schaars

begroeide situaties te vinden. De meer opgaande begroeiing, vaak in de vorm van struikheide (*Calluna vulgaris*) wordt gebruikt om te schuilen bij extreme temperaturen.

Voorkomen in Nederland

Om het voorkomen van de boszandloopkever in Nederland te bepalen is gebruik gemaakt van het 'handvangstbestand van de landelijke loopkeverdatabank van de Loopkeverwerkgroep en EIS-Nederland', de database van Stichting Willem Beijerinck Biologisch Station, gegevens uit Turin (2000) en Noordijk en Vermeulen (2008) en van informatie verstrekt door verscheidene entomologen. Deze werden aangevuld met door foto's goed gedocumenteerde waarnemingen van www.waarneming.nl.

In Nederland kwam de soort, toen er meer uitgestrekte heideterreinen waren, wijd verbreid voor. Op dit moment is de boszandloopkever sterk bedreigd, omdat de omvang van de diverse populaties sterk afneemt. De belangrijkste populaties bevinden zich op dit moment met name op de Veluwe in de provincie Gelderland. Recente waarneming komen onder andere van de Hoge Veluwe (mondelijke mededeling Anne van Wely), Planken Wambuis (schriftelijke mededeling Roel van Ekeris), De Haere (Noordijk et al. 2008) en de Doornspijkse heide (schriftelijke mededeling Rob Felix). Daarnaast zijn er populaties aanwezig in Noord-Brabant op de Budeler- en Weerterbergen (Bouwman et al. 2008), de Groote heide en Oirschotse heide (larven gevonden in 2008, schriftelijke mededeling Rikjan Vermeulen). In de periode 1989–1999 was een populatie aanwezig op de Kampina (schriftelijke mededeling Ron Felix). De laatste recente waarneming uit de provincie Limburg komt uit 2005 van de Brunsummerheide. In de andere provincies lijkt de soort inmiddels verdwenen (tabel 1).

Historisch voorkomen in Drenthe

Het aantal waarnemingen van de boszandloopkever uit de provincie Drenthe is na de tweede wereldoorlog uitermate beperkt. Naast een aantal losse waarnemingen, waarvan het niet duidelijk is in welke mate hier sprake was van een populatie, zijn er twee gebieden waarvan waarnemingen uit meerdere

1. De eerste boszandloopkever sinds bijna 40 jaar in Drenthe. Foto: Jaap Bouwman
1. The first *Cicindela sylvatica* in Drenthe since nearly 40 years.

Tabel 1. Voorkomen van de boszandloopkever per provincie sinds 2000.

Table 1. Occurrence of *C. sylvatica* per province since 2000.

Provincie	Aanwezig	Aantal vindplaatsen	Laatste waarneming
Friesland	Nee	-	1984 (Terschelling)
Groningen	Nee	-	Opgegeven exemplaar ontbrak in collectie
Drenthe	Ja	1	2009
Overijssel	Nee	-	1988 (Sallandse heuvelrug)
Noord-Holland	Ja?	1*	2002
Flevoland	Nee	-	Geen waarnemingen
Utrecht	Nee	-	1974
Gelderland	Ja	ca 5	2009
Zuid-Holland	Nee	-	1850
Noord-Brabant	Ja	2	2009
Zeeland	Nee	-	Opgegeven exemplaar ontbrak in collectie
Limburg	Ja?	1*	2005 (Brunsummerheide)

* Betreft de waarneming van één exemplaar, het is onduidelijk of hier een populatie aanwezig is.

jaren bekend zijn. In de periode 1950-1955 is de soort drie keer gevangen op de Kraloërheide, daarna in de jaren '60 nogmaals drie keer. In de periode 1963-1971 is de soort zeven keer gevangen op het Hullenzand. In 1962 werden vier exemplaren gevangen op het Ter Horsterzand, vervolgwaaarnemingen ontbreken hier echter. De laatste waarneming in Drenthe komt uit 1971 van het Hullenzand. Ondanks dat Drenthe een relatief goed op loopkevers onderzochte provincie is, is deze soort al bijna veertig jaar niet meer waargenomen.

Waarneming 2009

Tijdens veldwerk voor de inventarisatie van dagvlinders, libellen en sprinkhanen in het Nationaal Park Drents-Friese Wold werden op 29 juli 2009 twee exemplaren van de boszandloopkever waargenomen op het Aekingerzand waarvan één exemplaar is verzameld. Tijdens een aanvullend bezoek op

5 augustus werden nog eens vier exemplaren waargenomen. Alle exemplaren werden over een zeer beperkte oppervlakte waargenomen. Ondanks intensief zoeken kon de soort niet op andere, schijnbaar geschikte locaties worden aangetroffen.

Het Aekingerzand is een door bos omsloten gebied met stuifzanden, droge en vochtige heide. Het open zanddeel ligt centraal met in het noorden droge heidegebieden en in het zuiden rond de Grenspoel plekken met vochtige heide. In de periode 1985-1993 hebben in het noordelijke en centrale deel van het gebied kapwerkzaamheden plaatsgevonden. Sinds 1992 wordt het gebied begraaasd met schapen. De populatie van de boszandloopkever werd aangetroffen in een gebied waar eerder bos stond en waar een rijke structuur van kleine, vastgelegde stuifduintjes aanwezig was. Oude stobben van bomen worden afgewisseld met pollen struikheide en open zand (figuur 2). In dit deel van het Aekingerzand waren ook andere kenmerkende soorten van structuurrijke droge heide met stuifzanden aanwezig zoals kommavliinder, *Hesperia comma* Linnaeus, en heivliinder, *Hipparchia semele* Linnaeus.

Conclusie

In het Aekingerzand is een populatie van de boszandloopkever aanwezig in een zeer klein deelgebied. Deze vondst laat zien dat de soort in hele kleine aantallen aanwezig kan zijn en gemakkelijk over het hoofd gezien kan worden. Mogelijk levert aanvullend gericht onderzoek naar deze soort nog meer vindplaatsen op. Gebieden als Hullenzand, Kraloërheide en andere grotere structuurrijke heideterreinen lijken daarvoor het meest kansrijk, temeer omdat deze terreinen door herstelwerkzaamheden en vergroting/ontgronding geschikter zijn geworden. Mogelijk levert daarbij gericht zoeken voor deze soort meer op dan het plaatsen van potvallen, de verzamelmethode die het meest gebruikt wordt voor loopkeveronderzoek. Ook in andere provincies zouden dergelijke gerichte zoekacties kunnen leiden tot nieuwe vindplaatsen. Daarnaast is het waardevol om onderzoek te doen op de op dit moment bekend vindplaatsen om meer inzicht te krijgen in de ecologie en de biotoepeisen van deze zeldzame en bedreigde soort in ons land.

2. De biotoop van de boszandloopkever op het Aekingerzand. Foto: Jaap Bouwman
2. The habitat of *Cicindela sylvatica* in Aekingerzand.

Dankwoord

Jan Muilwijk wil ik bedanken voor het verstrekken van het bestand met gegevens van de boszandloopkever. Rikjan Vermeulen (Stichting Willem Beijerinck Biologisch Station) wordt bedankt voor het leveren van veel gegevens voor de

provincie Drenthe. Wouter de Vlieger wil ik bedanken voor het verstrekken van aanvullende gegevens over de uitgevoerde maatregelen op het Aekingerzand. Ron Felix wil ik bedanken voor het doorlezen van het eerste concept.

Literatuur

- Aßman T, Dormann W, Främbs H, Gürlich S, Handke K, Huk T, Sprick P & Terlutter H 2002. Rote Liste der in Niedersachsen und Bremen gefährdeten Sandlaufkäfer und Laufkäfer (Coleoptera: Cicindelidae et Carabidae) mit Gesamtartenverzeichnis. Informationdienst Naturschutz Niedersachsen 23: 70-95.
- Bouwman JH, de Vries HH, Reemer M, Kalkman VJ, Noordijk J & Vermeulen R 2008. Bedreigde insecten van Noord-Brabantse stuifzanden. De Vlinderstichting.
- Desender K, Dekoninck K, Maes D, Crevecoeur L, Dufrêne M, Jacobs M, Lambrechts J, Pollet M, Stassen E & Thys N 2008. Een nieuwe verspreidingsatlas van de loopkevers en zandloopkevers (Carabidae) in België. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, 2008 (13). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek.
- Everts E 1898 Coleoptera Neerlandica, De Schildvleugelige Insecten van Nederland en het Aangrenzend gebied. Martinus Nijhoff.
- Luff ML 1998. Provisional atlas of the ground beetles (Coleoptera, Carabidae) of Britain. Biological Records Centre, Institute of Terrestrial Ecology.
- Noordijk J, Schaffers AP & Sýkora KV 2008. Diversity of ground beetles (Coleoptera: Carabidae) and spiders (Araneae) in roadside verges with grey hair-grass vegetation. European Journal of Entomology 105: 257-265.
- Noordijk J & Vermeulen R 2008. Zandloopkevers in Noord-Brabant. Het voorkomen op basis van literatuurgegevens en veldinventarisaties in 2008. Stichting Willem Beijerinck Biologisch Station.
- Schüle P & Terlutter H 1998. Rote Liste der gefährdeten Sandlaufkäfer und Laufkäfer (Coleoptera: Cicindelidae et Carabidae) in Nordrhein-Westfalen. 1. Fassung. Angewandte Carabidologie 1: 51-62.
- Turin H 2000 De Nederlandse Loopkevers, verspreiding en ecologie (Coleoptera: Carabidae). Nederlandse Fauna 7. Naturalis KNNV Uitgeverij en EIS-Nederland.

Geaccepteerd: 21 november 2009

Summary

Cicindela sylvatica (Coleoptera: Carabidae) found again after nearly 40 years in the province of Drenthe

During a survey by Dutch Butterfly Conservation of the National Park Drent-Friese Wold four individuals of *Cicindela sylvatica* were found at the heathland Aekingerzand. The last record of this species for the province of Drenthe dates back to 1971. The population was found at a location with small sand dunes with *Calluna vulgaris* and open sand. This finding shows that the species can be present in very small numbers and can easily be overlooked.

